

Деякі аспекти проведення приватизації в Україні

Вінницький національний технічний університет

Анотація

Аналізуються причини, які зумовили неефективність державного регулювання процесів приватизації в Україні

Ключові слова: приватизація, державне регулювання, ефективність, закон Коуза

Abstract

Investigational reasons which stipulated unefficiency of government control of processes of privatization in Ukraine

Keywords: privatization, government control, efficiency, law of Kouza

Одним із ключових питань, які постали сьогодні перед економікою України, є формування різних за формами власності підприємств, здатних ефективно здійснювати свою господарську діяльність. Справа в тому, що справжні ринкові відносини можуть виникнути лише тоді, коли здійснюється акт купівлі-продажу товарів, послуг тощо, тобто коли один власник намагається продати продукт своєї праці, а інший – купити цей продукт. При цьому виникає торг, коли продавець бажає продати свою продукцію якомога дорожче, а покупець – купити цю продукцію якомога дешевше. В умовах конкуренції саме ця обставина примушує як першого, так і другого власника постійно вишукувати шляхи підвищення технічного рівня і якості продукції, знижувати її собівартість тощо.

В умовах державної власності, яка панувала в Україні до початку 90-х років, фактично ж здійснювалась передача продукції від одного державного підприємства іншому без зміни власника цієї продукції (за винятком реалізації товарів населенню). Тобто держава практично «купувала» продукцію сама у себе. Зрозуміло, що в цьому випадку більшість заходів держави з підвищення ефективності виробництва та якості продукції, економії матеріальних та паливно-енергетичних ресурсів і т.ін. не давали суттєвих результатів. Саме тому приватизація, як процес перетворення частини державної власності в інші її форми – приватну, колективну, спільну тощо і повинна сприяти створенню в країні повноцінного ринкового середовища. Приватизація – це важливий і рішучий крок до ринкової економіки, її демократизації. Мета приватизації – створити власника, реального господаря, відновити природну мотивацію людей до високопродуктивної праці, сформувані умови для підвищення ефективності виробництва та покращення добробуту людей.

Слід зауважити, що на протязі 60-80-х років в світі відбулись якісні зміни в підходах до розвитку і реформування відносин власності. Державна власність, питома вага якої в більшості розвинутих країн постійно підвищувалась, з часом стала одним із уразливих елементів ринкової економіки. По суті, надлишкова державна власність являла собою ту «ціну», яку суспільство повинно було сплачувати за те, що держава за рахунок бюджету підтримувала соціальну стабільність в країні. Постійна фінансова підтримка державних підприємств з бюджету гарантувала останнім життєдіяльність у випадку господарських невдач, допомагала виживати в нестабільних ринкових умовах. Але з розвитком продуктивних сил, прискоренням науково-технічного прогресу макроекономічні цілі по забезпеченню стабільності в суспільстві, які ставила перед собою кожна країна, досягались ціною все більших і більших бюджетних субсидій і дотацій. Стало зрозумілим, що держава, збираючи з населення і приватного сектора за допомогою податків величезні фінансові ресурси, перерозподіляла їх не зовсім раціональним способом, що призводило до ще більших економічних втрат. Таким чином цілі державного регулювання прийшли в протиріччя з його методами – замість того, щоб в міру необхідності згладжувати протиріччя, які виникали в суспільстві, держава, приймаючи участь в перерозподілі постійно зростаючого національного доходу, почала силою свого державного впливу «придушувати» вільну економіку і знижувати ефективність її функціонування.

Вихід був знайдений у широкому переході від економічної філософії патерналізму до ліберальної філософії, яка ствержувала, що найбільш пристосованою до динамічного розвитку є економіка, яка звільнена від зайвого державного впливу. Приватизація, таким чином, стала тим новим курсом, який став визначати економічну політику більшості країн Заходу.

Першою на шлях приватизації державної власності стала Великобританія. Уряд М. Тетчер з самого початку розгорнув широку кампанію по розпродажу державного майна в приватні руки. Наслідки приватизації перевершили всі очікування: значно підвищилась ефективність виробництва, виросла ділова активність населення, а саме головне – з'явився реальний власник, зацікавлений в розвитку свого підприємства.

На початку 1992 року приступила до приватизації державного майна і Україна. Правову основу приватизації склали Закон України «Про приватизацію майна державних підприємств» від 4 березня 1992 року, Закон України «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)» від 6 березня 1992 року, Укази Президента України від 30 грудня 1994 року «Про заходи щодо прискорення процесу малої приватизації в Україні», від 2 червня 1995 року «Про деякі питання щодо прискорення процесу малої приватизації в Україні» тощо.

Приватизація державного майна в Україні здійснювалася такими етапами: 1992 рік – початок приватизації; 1996 рік – завершення малої приватизації; 1998 рік – завершення масової приватизації; 2000-2005 рік – поспішний розпродаж державного майна пов'язаним з владою бізнес-групам («замовна приватизація», неприватизаційні способи відчуження майна, початок кризи приватизаційного процесу); з 2006 рік – посилення кризи приватизаційного процесу під впливом різних факторів [1].

Аналіз ходу та результатів приватизації державного майна в Україні знаходиться в постійній увазі багатьох науковців, урядовців, громадськості тощо. Теоретичні, методичні та практичні проблеми реформування відносин власності в умовах ринкових перетворень знайшли відображення в працях вітчизняних і зарубіжних вчених. Зокрема, вагомий внесок в дослідження цих питань внесли такі науковці як В. Авер'янов, В. Бакуменко, В. Бесєдін, С. Біла, Т. Биркович, Д. Богиня, О. Бондар, Л. Верховодова, Д. Волинський, А. Гальчинський, В. Геєць, Н. Гришко, І. Давидов, С. Давимука, І. Жадан, Г. Ключіков, О. Ковальов, В. Круглов, В. Ларцев, С. Лєдомська, С. Мочерний, В. Павлов, С. Падалка, О. Пасхавер, О. Покатаєва, О. Процьків, Л. Руденко-Сударєва, О. Рудченко, О. Рябченко, О. Мозговий, І. Саврас, Т. Смакула, М. Чечетов, М. Чумаченко, О. Шандра, В. Щербина, В. Юрчишин та ін. [2].

Аналізуючи праці вище даних авторів, можна зробити висновок, за 25 років існування незалежної української держави так і не вдалося (за деяким винятком) створити ефективного власника, який був би здатним розвивати підприємництво, підвищувати ефективність виробництва створювати нові, інноваційні зразки техніки та прогресивні технології у промислових масштабах тощо.

Хід проведення приватизації державного майна в Україні показує, що вона проходила непослідовно і часто непередбачувано, про свідчать дані про надходження коштів від приватизації до державного бюджету України за останні 15 років [3], про що наведено в таблиці 1.

Таблиця 1 – Надходження коштів від приватизації державного майна в Україні (2000-2013 рр.)

Рік	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Надходження коштів до державного бюджету, %	6,1	5,1	1,3	3,78	14,4	19,5	0,04	0,04	0,21	0,37	0,45	3,65	1,95	0,42

Аналіз даних, наведених в таблиці 1, показує, що найбільш вдалими для України в плані проведення приватизації державного майна були 2004 та 2005 роки, коли надходження коштів від приватизації державного майна склали відповідно 14,4% та 19,5% [3]. В останні роки ці показники суттєво знизилися. Так, у 2013 році кількість об'єктів, що змінили державну форму власності, становила 166 і порівняно з 2000 роком зменшилася більш ніж у 10 разів, комунальну форму власності змінили відповідно, 990, об'єктів (зменшилася майже у 4 рази).

У 2014-2015 роках зафіксоване подальше значне уповільнення процесу приватизації та різке скорочення надходження коштів від неї до бюджету. У 2014 році державну форму власності змінили 100 об'єктів, комунальну – 694 об'єкти. Надходження коштів до бюджету склали лише 465,9 млн. грн, а в 2015 році ці показники стали ще нижчими [1].

Таким чином, можна зробити висновок, що в процесі приватизаційних перетворень в Україні накопичилося багато нерозв'язаних проблем. Одна з них – у загальноукраїнському масштабі так і не вдалося створити ефективного власника, здатного ефективно здійснювати господарську діяльність.

Серед вчених та практиків все ще переважає думка, що створити ефективного власника повинна саме держава, тобто, держава повинна організовувати відкриті конкурси на проведення приватизації, розробляти відповідні приватизаційні умови, які б дозволили провести «правильну приватизацію».

Дійсно, такий підхід до пошуку ефективного власника переважав на початку ХХ сторіччя, коли панувала думка, що саме держава повинна знайти ефективного власника і передати йому свою власність. Але пізніше, у 1960 році американський економіст Рональд Коуз (1910-2013 рр.) прийшов до діаметрально протилежного висновку: якщо власність (в умовах обмежених ресурсів) використовується неефективно то вплив у цьому випадку держави не є обов'язковим. Власність сама буде переходити до рук більш ефективного власника або до того, хто більше цінує цей ресурс, але при наявності двох необхідних умов: по-перше, трансакційні витрати повинні дорівнювати нулю; і по-друге, власність повинна бути надійно захищена з боку держави.

Іншими словами, неефективний власник ні за яких умов не зможе отримати ніяких додаткових привілеїв (зі сплати податків, отриманні пільг, державної допомоги (з бюджету), а також не зможе підкупити органи державної чи місцевої влади тощо з метою отримання певних привілеїв, які б дали йому змогу і в подальшому працювати неефективно.

І тоді у такого неефективного власника залишаться два напрями дій: або перебудувати свою діяльність, знайти ефективний менеджмент, технічно переозброїти виробництво, виготовляти високоякісну інноваційну продукцію тощо, або продати свою власність іншій особі, яка цінує цю власність більше, яка буде здатна організувати ефективно виробництво, тобто ефективно використовувати такі важливі ресурси як землю, надри, цілісні виробничі комплекси, основні засоби, інтелектуальний потенціал тощо.

На жаль, оскільки у нас в країні все ще існують величезні трансакційні витрати, тому у нас потенційний ефективний власник практично не має можливості законним шляхом отримати право на власність, якої він потребує і яку він цінує. Тому-то у нас власність у своїй більшості належить неефективним власникам, які лобіюють власні інтереси, намагаючись отримати різні пільги, дотації з бюджету тощо. Тому у нас тривалий період часу функціонує неефективна економіка, яка спричинила падіння національного виробництва у величезних обсягах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гамалій В.Ф., Кошик О.М., Легінькова Н.І. Аналіз завершального етапу приватизації в Україні: стан, проблеми, ризики [Текст]. – Наукові праці Кіровоградського націонал. технічного університету. Економічні науки, 2015, вип. 28, с. 29-36.
2. Даниленко А. Ефективність діяльності приватизованих підприємств в Україні. Науково-аналітична записка [Текст] / А. Даниленко, Г. Єршова, О. Білоусова – К. : ДУ «Ін-т економ. та прогноз. НАН України», 2013.
3. Скринник Н.В. аналіз результатів приватизації і причин, якими вони обумовлені. – Вісник Хмельницького національного університету, 2014, № 2, Т. 2, с. 158-163.
4. Козловський В.О., Дончак Л.Г. Реформування відносин власності в Україні.– У Зб. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Конкурентоспроможність національної економіки та освіти: пошук ефективних рішень», м. Вінниця, 15 квітня 2015 р., , Тернопіль: Крок, 2015. – 253 с., С.207-209.
5. Напрями розвитку підприємництва в Україні. Зб. матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Шляхи активізації інноваційної діяльності в освіті, науці, економіці».–, м. Вінниця, 12 квітня 2016 р., Т. 1 – Тернопіль: Крок, 2016, 211 с.,– С. 61-63.
6. Козловський С. В., Козловський В. А. , Козловський А. В. Забезпечення стійкого економічного розвитку агропромислового комплексу регіону [Монографія]– Вінниця, Меркьюрі-Поділля, 2016. – 258 с.

Лесько Тетяна Віталіївна - студентка гр. МОЗ-15 факультету менеджменту та інформаційної безпеки , м. Вінниця,

Lesko Tetyana Vitaliivna - student of gr. MOZ-15 the faculty of management and informative safety, m. Vinnytsya.

Науковий керівник: Козловський Володимир Олександрович - к.е.н., доцент, професор кафедри економіки підприємства та виробничого менеджменту Вінницького національного технічного університету, м. Вінниця, kozlovskiy.vk.vntu.edu.ua

Scientific leader: Kozlovskiy Volodymyr Oleksandr - k.e.n., associate professor, professor of department of economy of enterprise and production management of the Vinnytsya national technical university, Vinnytsya, V@vin.ua